

HÖG FRIMÄRKS KULTUR I SKANDINAVIEN

av Peter Larsson

Ett handgraverat frimärke tryckt i ståltryck, ger en omedelbar känsla av värde och hantverksskicklighet. Det är också nästan omöjligt att efterlikna en gravyr, varför exempelvis sedlar och andra värdepapper av säkerhetsskäl sedan länge har graverats.

Danmarks store frimärksgravör Arne Kühlmann utförde 1976 denna fina gravyr på skolskeppet Danmark. Tryckmetod: ståltryck.

Till värdepapper måste också frimärken räknas, varför postverk med självaktning också låter gravera samt ståltrycka dessa. Det är emellertid ett kostsamt förfarande som förutom dyrbara djuptyckspressar, också kräver de specialister som gravyr-yrket innebär.

När postverk världen över ökat sin frimärksutgivning för

att genom samlarna tjäna pengar, har de också frestats att ge efter på kvalitetskraven och sökt sig till andra och billigare framställningsmetoder.

Många postverk har därför helt upphört med handgrave-rade och ståltryckta frimärken, och använder sig istället av yttrycksmetoden offset. Här överförs frimärksbilden till tryck-plåten på reprotknisk väg,

utan mänsklig hand. På detta sätt slipper man både gravörer och de mycket dyra djuptyckspressarna.

Ett offsettryckt frimärke är dock helt slätt och utan någon som helst reliefverkan. Det saknar därmed det djup och personlighet som handgrave-rade och ståltryckta frimärken omedelbart ger uttryck för.

Offsetmetoden är emeller-

tid billig i jämförelse med ståltryck, och kan som sagt eliminera en hel del inom den trycktekniska processen.

Beträffande de olika tryckmetoderna hänvisas till artikeln *Graverade frimärken, en konstform i miniatyr*, publicerad i Nordisk Filateli decembernummer 1999. Den finns även på tidningens hemsida www.filateli.se under ”Smakprov”, bland flera andra informativa, tidigare publicerade artiklar.

Skandinavien värnar om frimärksgravynen

Glädjande kan konstateras att Skandinavien, alltså Danmark, Norge och Sverige, till ganska stor del fortfarande värnar om gravyrkulturen och ståltryckta frimärken.

Allteftersom frimärksutgivningen tyvärr tenderar att öka även i dessa länder, så hinner dock inte gravörerna med, varför en del helt och hållet offsettryckta frimärken även lämnar de skandinaviska postverken.

Något som alltmer slagit igenom är kombinationstrycket, d.v.s. oftast offset och ståltryck i kombination. Gravören gör då endast en del av arbetet, medan vissa partier av frimärksbilden vanligen trycks i offset. Men även andra tryckmetoder förekommer i kombination med ståltryck, exempelvis rasterdjuptryck.

En fördel som brukar framhållas med blandat tryckförfarande, är att man enklare kan begagna sig av fler färger.

Redan 1973 framställde dock Sverige ett frimärke (”Gåslisa”) i sex färger ståltryck, varför det rent tekniskt är fullt möjligt att framställa flerfärgsfrimärken även i enbart ståltryck.

Anledningen till det alltmer utbredda kombinationstrycket är troligen som nämnts, att de nuvarande verksamma gravörerna inte hinner med mer arbete i och med den alltmer tilltagande frimärksutgivningen.

forts sid 18.

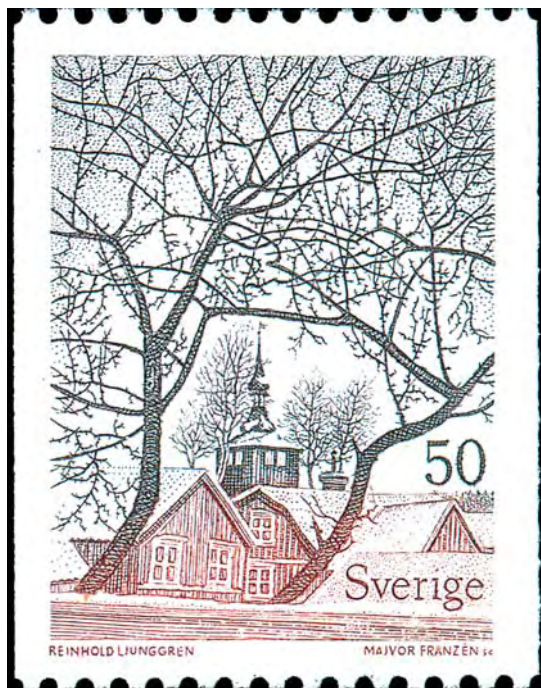

Porträttgravyr är en specialitet inom gravyrkonsten som den norske mästergavören Knut Løkke-Sørensen suveränt behärskar. På detta frimärke från 1970 avbildas den norske marinbiologen Georg Ossian Sars, som 1865 löste problemet om hur man på konstgjord väg skulle befrukta torskrom. Tryckmetod: ståltryck.

Titta och njut! Örebro slott sett från norr. Frimärket graverat av Martin Mörck 1978. Tryckmetod: ståltryck.

Sveriges enda kvinnliga gravör genom tiderna, Majvor Franzén, graverade detta vackra frimärke 1973. Tryckmetod: ståltryck.

Gravyr i absolut världsklass av Czeslaw Slania. Att gravera fram glansdagar som på detta frimärke ställer oerhörda krav på gravören. Frammärket ingår i blocket "Svensk rokok" som utgavs 1979. Tryckmetod: rasterdjuptyck/ståltryck.

forts från sid 17.

Att gravera ett frimärke kan nämligen ta upp till 5 veckor i anspråk.

Studerar man ett handgraverat frimärke under ett förstoringsglas, så förstår man vilket stort och tålamodsprövande arbete som ligger bakom.

I naturlig storlek (!) skall gravören gravera in frimärksbilden i en stålplatta. Till sin hjälp har han endast mikroskop samt gravyrstickel. Ett enda misstag och flera veckors arbete får göras om. Den skickliga yrkesmannen kan åstadkomma en täthet i gravyren på 10 linjer per millimeter!

Lång frimärkstradition

Även om de skandinaviska länderna långt ifrån var först med att ge ut frimärken, så har man ändå en lång frimärks-tradition bakom sig.

I Skandinavien var Danmark först ut med egna frimärken 1851, medan Norge och Sverige kom lite senare, 1855. Med denna långa verksamhet har man förstås också hunnit skaffa sig stor erfarenhet inom frimärksframställning, och har förvärvat mycket kunskap om olika tryckmetoder, papperssorter m.m.

Danmark, Norge och Sverige är i princip också "självförsörjande" vad gäller frimärken, länderna har alltså stora trycktekniska resurser och inte minst verkliga kunniga gravörer! Detta har medfört att man också hjälpt flera andra länder med frimärksframställning, vilka saknar denna specialkompetens.

Internationellt berömda frimärksgravörer

Då man tidigt insåg att kvalitetsfrimärken helst skall vara tryckta i någon djuptrycksmetod samt vara graverade, har man haft och har mycket ansedda gravörer.

Även i ett internationellt perspektiv har skandinavien gravörer ett mycket högt anseende, och med så speciella fär-

digheter har flera av dem också blivit anlitade av många andra länder. Eftersom några av gravörerna arbetar på freelance-basis har detta gått för sig, i mån av tid och intresse för uppdragen.

Danmarks mest kända frimärksgravör utomlands, är utan tvekan Arne Kühlmann, som genom åren framställt många verkligt förnämliga gravyrer.

Norge har de båda mästergravörerna Sverre Morken och Knut Løkke-Sørensen som sina främsta namn, och i Sverige har mästarna Martin Mörck och Czeslaw Slania genom skicklighet och mycket arbete skaffat sig världsrykte.

Eftersom de skandinaviska postverken under lång tid byggt upp ett så högt anseende gäller det förstås att matcha in nya begåvningar till gravöyrket, så att den kultur och stora kunskap man skaffat sig inom gebitet kan fortleva.

Få kvinnliga frimärksgravörer

Sveriges enda kvinnliga frimärksgravör genom tiderna, Majvor Franzén, graverade under en tjugofemårsperiod (1967–87) ett antal verkligt fina frimärken för Sverige. Sin debut som frimärksgravör gjorde hon emellertid för Grönland (!) 1963.

På det i artikeln avbildade frimärket, vilket föreställer Trosa kyrkas klockstapel från 1710, efter en litografi av Reinhold Ljunggren, visar Majvor Franzén vilken fin känsla hon hade för yrket.

Kommer frimärksgravören att överleva?

Lyckligtvis finns det fler länder än de skandinaviska som värnar om gravyrkonsten på sina frimärken. I Nordisk Filateli har vi tidigare framhållit t.ex. Frankrike, Liechtenstein, Tjeckoslovakien, (där Tjeckien och Slovakien glädjande nog drivit traditionen vidare efter delningen) samt Österrike.

Vi får alltså hoppas att gra-

Här ser vi Norges mästergravör Sverre Morken i arbete med stickel och mikroskop.

vyrkonsten får leva kvar i åtminstone dessa länder.

I Nordisk Filateli kommer

vi att fortsätta skriva om intressanta graverade frimärken som dyker upp. □

Skicklige Sverre Morken har gjort många fina gravyrer för Norge. Här ett trevligt smakprov från 1984, där vi ser ett frimärke ur en serie som visar fritidsfiske. Tryckmetod: ståltryck.